

руобуйатын кыра эрдэбиттэн харыстыахтаахпыт, ол туһугар анал тэрээһиннэри, усуллубуйаны онгоруохтаахпыт. Улууска ылыммыт "Сылаас детсаад", "Сылаас оскуола" муниципальной бырагыраамаларбыт сүрүн сыаллара сити буолар. Бу тэрилтэлэри иттиитигэ, өрөмүөннээһингэ сыл ахсын күүскэ ылсан үлэлибит. Үтүө түмүктэр баалара биһигини үөрдэр - тымныы дьиэлэрбит сылыһан, ыалдьар оҕо ахсаана лапна аччаан эрэр. Бу хайысханы салгыбыт.

Оҕо доруобуйатын биһир сүрүн көрдөрүүтүгэр оҕо эмоциональной туруга эмиэ кириэр. Бу өттүн эмиэ көрүөхтээхпит. Чэгиэн туруктаах оҕо ыарыны кытта охсуһар күүһэ үксүүр, кыаба эбиллэр. Оскуола иһинээҕи уонна таһынааҕы эйгэ "территория доброжелательности", ол эбэтэр истин сыһыан, көрсүө-сэмэй майгы, эйбэс буолуу сабаланаар, чочуллар сирэ буолуохтаах. Онон, оскуола киэн-куон сирдээх, кырасабаай көстүүлэх тутуулардаах, сынһалан дьобус сквердардаах, от-мас, сибэкки омордуулаах, оҕо-аймах харабын үөрдэр, төрөппүт, учуутал тардыһар сирэ гына онгоруохтаахпыт. Сайдыйлаах дойду оскуолаларыттан хаалсыа суохтаахпыт, тупсаран онгоруу үлэтин күүскэ ытыахтаахпыт, билигин ирдэбилгэ эппиэттир сана сүүрээһинэри киллэриэхтээхпит. Ол курдук, күөх газоннары оскуола тиргэнигэр тэлгэтиигэ үлэ сабаланыахтаах. Манна сабалааһын быһытынан Ньурба 2 №-дээх уонна Хангалас орто оскуолалара кириэхтэрэ. Оскуола - сана үйэ олоһун холобура буолуохтаах. Хамсааһын барда, сыалбытын ситиэхпит.

Ньурба улууһа бүгүнгү туругунан региональной киин быһытынан саамай сөптөөх балаһыанньалаах сытар. Региональной таһымнаах тэрлээлэр, кииннэр күннэтэ элбиллэр. Доруобуйа харыстабылын салаатыгар бу өрүккэ күүстээх үлэ барар, медицинскэй оборуованианан хааччыллыы үрдүк таһымна турар. Ол гынан баран, анал оборуованиены баһылаан, толору кыабын туһаныы боппуруостаах буолан биэрбит. Манна улахан сүбэлээһини кэнниттэн анал үөрэхтээх специалистары Ньурбаҕа ынгыран үлэлэтэргэ сыалсорук турбута. Хайа баҕар киһи атын улууска баран олохсуйарыгар дьиз-уот боппуруоһа тингээн кэлэр. Өрөспүүбүлүкэ үрдүнэн тыа сирдэригэр үлэли барар быраастарга "Земский доктор" диэн бырагыраама күүскэ үлэлиир. Ньурба куорат ити бырагыраамаҕа хапсыбат. Ол иһин былырынгыттан "Нюрбинский доктор" улуустааҕы анал бырагырааманы ылынан, улууска кэлэр специалистары дьизэн хааччыйыы өтүгүтүгэр үлэбитин чопчулаахтыбыт. Түмүк баар, 4 специалист бырагыраама чэрчитинэн Ньурбаҕа үлэли кэллэ. Атын өттүттэн үчүгэй сабыдыалы эмиэ ситиһибит, эдэр быраастар, специалистар Ньурбаҕа кэлэн билигин кэм ирдэбилин оборуованиетыгар үлэлээн профессиональной таһымнарын балачча үрдэтинэр кыахтанналар. Баҕалаах ахсаана элбээтэ, биһиги итини күүскэ туһаныахтаахпыт.

Салгыы, доруобуйа харыстабылын салаатын оптимизациялааһынга ытыллыбыт үлэ нэһиликтэргэ охсуулаах буолла. Учаастактаагы балыһалар пуун быһытынан уларыйдылар, быраас штаттара сотулуннар. Нэһилиэнньэни ити күүскэ долгутта. Улахан проблема буолла. Өрөспүүбүлүкэ доруобуйа харыстабылын министроститибэтэ итини эмиэ өйдүүр уонна өйүүр. Бу туругу көннөрөргө биһир сөптөөх быһаарыыга кэлибит, мобильнай медицина көрүнүн күүскэ туһаныыга үлэни ыһтар буоллубут. Толору хааччыллыылаах анал массыналар уонна онно үлэлиир кадрлар боппуруостара күүскэ турда. Мобильнай флюорография, кардиограмма, УЗИ, лаборатория тийиһилээх массынанан анал биригээдэ хас нэһилиэк ахсын кэрийэн сылга иккитэ үлэлиэбэ. Бу биригээдэ сүрүн сыала - профилактика уонна эрдэтэни диагностика үлэтин ытыты. Маны таһынан, мобильнай медицинскэй биригээдэбэ аптека өнгөтө баар буолуо.

Киһи доруобуйатыгар ыраас уу туһата биллибит ыраатта. Бу Ньурбаларга улахан проблема буолар. Былырынгыттан "АЛРОСА" хампаанньаны кытары ыкса үлэлээн, Бырабытылыстыба өйөөн, Марха өрүс сүнньүнэн олоһор 8 нэһиликкэ уу ыраастыыр установкалары ылан туруорбуппут. Бүгүнгү сыалбыт - ити установкалары толору

үлэбэ киллэриэхтээхпит уонна атын нэһиликтэргэ манньк оборуованиелары эмиэ туруоруохтаахпыт. "АЛРОСА" хампаанньаны кытары боппуруоска өйдөстүбүт, үлэни ыһыллыбыт былаанынан салгыахпыт.

Ньурба иһигэр нэһилиэнньэни ыраас уунан хааччыйыы үлэтэ эмиэ барар. Манна биһир өйдүөх тустаахпыт: биһир киһи күнүгэ туттар уутун 99% бытовой туһаныыга барар, 1% эрэ иһэр. ыраас ууну систиэмэ нөнгүө ыһтар олус ороскуоттаах тахсара манна көстөр. Үпхарчы тулуспат быһыта буолар. Ол иһин, Ньурбаҕа баар ыраас иһэр уунан хааччыйар 2 тэрлэтэ үлэтин биһиги күүскэ хонтуруоллаһабыт, нэһилиэнньэ туруорсар түбэлтэтигэр водовоһунан ыраас ууну таһыны хааччыйахпытын сөп.

Култуура эйгэтигэр

Аан дойду ааттаахтарын кытта биһир таһымна турар оҕо үрдүк култууралаах, бары өттүнэн сайдылаах буолара ирдэнэр. Манна биһир өрүккэ тохтоохха сөп. Биһиги оҕону духуобунас өттүнэн иттиигэ айар, художественнай, музыкальной хайысхалары сөпкө өйдүүргэ үөрэттиэхтээхпит, диригиник билсиргэ кыабы биэриэхтээхпит. Саха төрүт итэбэлин, тылын, үгэстэрин оҕо үчүгэйдик билиэхтээх, оччоҕо эрэ киһи

атын дойдулар култуураларын өйдүү, убаастыы улаатар кыахтанар. Ньурбаҕа тэрлэлэр быыстапкалар, кэнсиэртэр, күрэхтэр, фестиваллар мээһэбэ ытыллыбаттар. Ити барыта оҕону кэрэбэ уһуйуу, үрдүк култуураҕа тардыһа үөрэтии буолар.

Сотурутаагыта Ньурбаҕа буолбут СӨ култуура уонна духуобунай сайдыытын Министроститибэттин күннэрэ манна улахан оруулаах уонна дириг суолталаах ытылынылар. Судаарыстыбаннай таһымнаах художественнай музей, Хомус музейын быыстапка, филармония духовой оркестрын уонна опера уонна балет театрын артыстарын кэнсиэртэрэ Ньурба дьонун-сэргэтин ураты академическай таһымнаах тэрээһиннэринэн сөхтөрдүлэр, олуһун биһирэннилэр, кэрэ эйгэ үрдүкү чыпчаалыгар чугаһаттылар. Култуура салаата өр кэмнэргэ улахан болгомото уурулубакка сылдыбытын биһиги бары бэркэ билэбит. Ньурба аатырбыт профессор К.Д.Уткин аатынан норуоттар доҕордоһууларын музейын дьизэтэ эргээн, саахалланар туруктаах турарын бары көрөбүт, улахан учуонайдар сөбө-махтайа көрөр, сыаналаах экспонаттара сөптөөх хараллыылаах суох сыталлара киһини хомотор. Музей санга дьизетин тутуу өтөрүнөн быһаарыллар кыаба суоһун өйдөөн, атын хайысха суоллары көрдөөбүпүт. Бүгүн-

нү туруорсуубут - Ньурбаҕа санга тутуллан испит Сбербанк таас дьизетин улууска ылан, музей дьизэтэ гынар соруктаах, Сбербанк салалтатын кытары кэспэтиллэри ытытабыт. Биһир быһаарыыбытын оройуоннаагы библиотеканы Комдрагмет дьизетигэр көһөрдүбүт, сөптөөх өрөмүөн үлэтин ытытыбыт. Ньурбатаагы көһө сылдьар драматическай театрыт дьизетин күүскэ туруорсан, Өрөспүүбүлүкэ салалтатын өйдөбүлүн дьэ ыллыбыт, кэлэр 5 сылга биллэр хамсанылары эрэйэбит.

Ньурба улуһун култууратын систиэмэтигэр урут да, билигин да үрдүк таһымнаах салайааччылар үлэлээбиттэрэ, үлэлиллэр да. Мин үөрөрмин диэн, ол дьон күн бүгүн бары: К.Д.Уткин, М.Р.Гоголева, Т.П.Олесова, Е.Р.Степанова - биһир хамаанда буолан, Ньурба култууратын салаатын сайдыытыгар биллэр кылаат киллэрсэ сылдьаллар.

Инфраструктура сайдыыта - билигин олох ирдэбилэ

Ньурба улуһа урут уруккуттан электроэнергияҕа улахан дефициттаах олоһор. Бу дефицит сыл ахсын улаатан иһэр. Бу күн мунутуур кэрчигэр тийэн турар. Өрөспүүбүлүкэ салалтатын кытта биһиги үрдүк күүрүүлэх уот Ньурбаҕа

тийэ кэлэрин дойду инвестиционной бырагырааматыгар бастакы учаратынан киллэриигэ күннэтэ үлэлэһэбит. Ол да буоллар бу проблеманы сыһынаты, чэпчэтии хайысхаларын көрдөөһүнүгэ үлэни ытытыа тустаахпыт. Биһир оннук хайысханан Ньурбаҕа баар сүрүн подстанция кыамтатын күүһүрдүү үлэтэ буолар. Билингитэ 20 мВa кыамталаах электроэнергияны биһэр трансформатордары күүһүрдөн 50 мВa тириэрдэри "Якутскэнерго" тэрлэтэни кытары сөбүлэстибит. Бастакы 25 МВт трансформатор сааһынан онгоһуллан бу күннэргэ Ньурбаҕа кэллэ. Сайынгы ыйдарга монтажтанан Ньурбаҕа уопут кыамтата арыы тулуһар кыахтаныа. Маны тэнгэ, үрдүк күүрүүлэх уот линиятын бөбөргөтөргө ситимин быспакка күүскэ үлэлэһэбит.

Биһир улахан туруорсар боппуруоспут улуус иһинээҕи уот линияларын, остуолбаларын сангардыы. Ньурба оройуонугар үрдүк күүрүүлэх уот кэлэр күнүгэр билингити туругунан оройон иһинээҕи уот линиялара ону уйар, аһардар кыахтара суоһун биһиги билэбит. Бу сүнгэн үлэ миллиардынан үбү эрэйэр. Биһиги бүгүнгү ситиһиһибит диэн "Якутскэнерго" салалтатын кытары күүскэ үлэлээн, өрөспүүбүлүкэ баһылыга Егор Афанасьевич өйөөн бу боппуруоска хамсаны барда. Ньурбаҕа уонна нэһиликтэргэ уот линиятын уларытыы, кэнэтии үлэ бырайыагын онорон сабалаатылар. Үлэ салһанар. Быйыл Ньурба улуһугар 26 подстанция уларыйара "Якутскэнерго" тэрлэтэ былааныгар кириэн турар.

Иттиги боппуруоһугар тохтуур буоллаха Ньурбаҕа балаһыанньа манньк. Үрдүк күүрүүлэх уот, эбэтэр гаас Ньурбаҕа кэлэрэ өр сылларга быһаарыта суох турбута. Ол иһин иттиги боппуруоһа күүскэ харгыстаммыта. Билигин балаһыанньа уларыйда, үрдүк күүрүүлэх уот кэлэр диэн уотунан иттии уонна чоһунан оттон иттиини буолара чопчулана. Оройон салалтатын сүрүн сыала - хас биһирди чааһынай дьон киин иттии ситимигэр холбоноругар кыах биэрээһин. Ньурбаҕа быйыл биһир кварталнай хочуолунай үлэбэ киридэ, икки кварталнай хочуолунай тутулла турар. Ону таһынан, баар хочуолунайдар кыамталарын улаатыннарыыга модернизация үлэтин ытытыахпыт. Бүгүнгү күнүгэ Ньурбалар Дьабарыкы хайа уонна бэйэбит Киһирэп карьерын буурай чоһун оттон олоһобут. Киһирэптээҕи чоһ карьерын саппааһа өр сылларга тийэрэ номмуэ биллибит буолар. Бу саппааһы күүскэ туһанарга Ньурба хочуолунайдарын хочуолун уларытан, Киһирэп буурай чоһун оттор чопчу аналлаах хочуоллары сакаастаан онгорторого үлэ ытытабыт. Сакаас быһытынан үлэлиир собуоттар элбэхтэр. Ити кыаллар тэрээһин. Сыл ахсын хочуоллар уларыйаллара былаан быһытынан син биһир бара турар, онно түбэһиннэрэн анал онгоһуллубут хочуол уларыйан турдабына үбүгэр-хаччытыгар улахан охсууга суох үлэ буолуо диэн суоттаннабын.

Биһир улахан сүрүн сыалбыт Ньурба куоракка биһир ситим канализационнай